

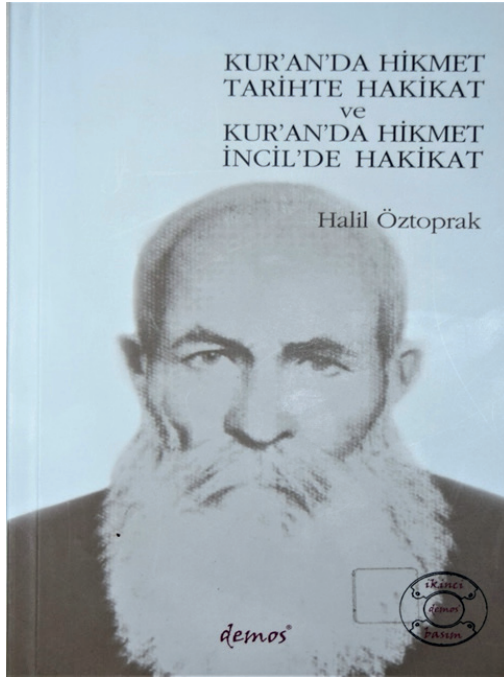
Halil Öztoprak (2012). *Kur'an'da Hikmet Tarihte Hakikat ve Kur'an'da Hikmet İncil'de Hakikat*. İstanbul: Demos Yayınları.

ISBN: 978-9944-387-01-1. 232 Sayfa.

Hasan ÇELİK *

*Ey Nesimî can Nesimî, bil ki Hakk kişinin aynındadır,
Cümle mahlûkatın vebali Ulemanın boynundadır...*

Seyyîd Nesimî Hz.

İdeolojik eksenli olayların ve kitle hareketlerinin en yoğun yaşandığı dönemlerden biri olan 1960'lı yıllarda Alevi kimliğiyle ön plana çıkan ve Alevilik alanında yaptığı çalışmalarla bir döneme damgasını vuran Elbistanlı **Halil Öztoprak** (1892 Kahramanmaraş – 1966 Ankara), özellikle Alevi toplumuna mensup yurttaşların

* Araştırmacı - Yazar, Doğanşehir - Malatya / Türkiye. E-posta: hasancelikkafkas@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9467-8960.

inanç kimliklerini gizledikleri bir dönemde **“Aleviliğin ne saklanılacak ne de utanılacak bir kimlik olduğunu”** dile getiren kâmil insanlardan birisi olarak kabul görmektedir.

Eserinin arka kapağında yer alan özgeçmişinde ise kendisiyle ilgili şu bilgiler verilmektedir: “Halil Öztoprak, 1950’li ve 1960’lı yıllarda Anadolu’daki etkin Alevi önderlerindedir. Aslen Elbistan’ın Alhas Köyü ve Aşiretine mensuptur. Kendini yetiştirmiş köylü ve aydın bir bilgedir. Yaşadığı dönemin karizmatik halk önderlerindedir. Halil Öztoprak, sadece Alevi kitleye bir bilge olarak görev yapmakla kalmamış, yazdığı kitaplar ve yaptığı siyasal çalışmalarla da Alevilerin büyük desteğini, sevgi ve saygısını kazanmıştır. Yazdığı kitaplarda, yüzyıllardır Alevilere yöneltilen Sünni kaynaklı suçlamalara, dini kaynaklara dayanarak cevap vermiştir. Yaşadığı dönemde Aleviliğin teorik çatısı için yoğun çalışmalar yapmış, yönlendirici olmuştur. Halil Öztoprak’ın 1956 yılında Ankara’da Milli Eğitim Bakanlığının izni ile 4. Baskısı yapılan, ***Alevilerde Namaz*** alt başlıklı ***Kur’an’da Hikmet Tarihte Hakikat*** adlı kitabı en büyük yankı uyandıran kitapları arasındadır.”

Merhum Öztoprak’a ait ve tetkik etmeye çalıştığımız bu eser; ilk 4 baskısını 1951-1956 yıllarında Milli Eğitim Vekâleti (Bakanlığı) izniyle gerçekleştirmiştir. Daha sonraki kapsamlı baskısını 1990’da Can Yayınlarında yapmış ve Demos Yayınlarında da Temmuz 2006’da 1. ve Kasım 2012’de ise 2. baskısını yapmıştır. Milli Eğitim Vekâletince izin verilen ilk 4 baskının ardından 1990’a kadar basılamayan eser, 1990 yılında Sayın Adil Ali Atalay (Vaktidolu) tarafından Can Yayınları etiketiyle basılmış ve okurlara ulaştırılmıştır. Bu baskının özsözünü de Sayın Atalay kaleme almış ve ***“Cehalet devrini, insani ve İslâmî devre çeviren Hz. Peygamberdir, ancak ondan sonra halifelik adı altında saltanat süren Ümeyye ve Abbasi oğulları, yüzyıllar sonra mezhep ve içtihatlar çıkararak İslâmiyet’i parçaladılar”*** şeklinde açıklamalarda bulunmuş ve Halil Öztoprak’ın yıllarca emek vererek kaleme aldığı bu eserini, ancak mahkeme kararıyla yayımlatabildiğinin bilgisini de paylaşmıştır.

Cumhuriyet tarihinin önemli eşiklerinden biri olan 1950’li yıllar, Türkiye’nin demokrasi tecrübesi açısından da yeni gelişmelere ev sahipliği yapmıştır. 14 Mayıs 1950 seçimlerini kazanan ve büyük oranda Alevi kitlelerden de oy alan Demokrat Parti, siyasetin yeni döneminin de bir tecrübesi olmuştur. 1950’li ve 60’lı yıllarda başlayan şehirleşme olgusu büyük oranda kırsal hayat süren Alevi toplumunun da kitlesel olarak şehirlere doğru hareket ettiği dönemlerdir. Geleneksel köy yaşamında ve dışa kapalı yürütülen erkânlarıyla kendi inanç kimliğini muhafaza eden Aleviler,

şehirleşmeyle birlikte Alevi olmayan zümrelerle birçok ortak alanı paylaşmak durumunda kalmışlardır. Bu durum Alevilere dair önyargıların ve nefret söylemlerinin de daha görünür olduğu dönemler olarak yorumlanabilir. Komşusunun inancını veya mezhep mensubiyetini tanımak veya anlamak yerine, Sünni şeriatı eksenli birçok söylemle komşusunu kınayan bir zihin dünyasıyla, kuşkusuz birçok Alevi baş başa kalmıştır. Dönemin işçi ve ideolojik hareketlerini de göz önünde bulundurduğumuzda toplumsal fay hatlarının ne kadar derinleştiğini görmek mümkündür. Böylesi bir iklimde inanç kimliğini saklamak durumunda kalan Alevilerin üzerindeki sosyo-politik baskılar artmış ve Alevilere dair mesnetsiz birçok iftira gün yüzüne çıkmıştır. Tamda böylesi bir ortamda Alevilere atılan iftiralara karşı yine inanç esaslı cevaplar vermeyi kendine misyon edinen Halil Öztoprak, kaleme aldığı eserlerde Aleviliğin İslâmîyet içerisindeki tasavvufî ve batınî yorumlarını dile getirmiş ve *Kur'an-ı Kerim*'in ayetlerini bu bakış açısıyla yorumlandığını açık sözlülükle ifade etmiştir. Eserinin içeriğini de bu şekilde oluşturmuş ve şeriat eksenli sorulara, cevap niteliğindeki kısa pasajlarla eserini kaleme almıştır. Eserde, *Kur'an-ı Kerim*'deki ayetlerin hem Arapça hem de Türkçe anlamlarını veren Öztoprak, İslâm tarihinin müşterek eserlerinden de istifade etmiş ve Aleviliğin inanç dünyasında ön plana çıkan ozanlardan da deyiş örnekleri sunmuştur. Bu eserin 3 yıllık bir çalışmanın emeği olduğu vurgulayan Öztoprak, maddi yetersizliklerden dolayı eseri parça parça çoğaltıp halkın istifadesine sunduğunu da ayrıca ifade etmiştir (s. 8).

Eserin giriş kısmında **Namaz** başlığıyla kitabına başlamayı tercih eden yazar, bu başlık altında eseri neden kaleme aldığını şu detaylı ifadelerle izah etmektedir:

Dinler ve mezhepler tarihi araştırıldığı takdirde görülür ki her din ve mezhebin kuruluşunda mevcut olmayan birçok akaid (inanılan şeyler) ve kavaid (usuller, kurallar) sonradan bu din ve mezhebin teşkilatçıları, havarileri, imamları ve müçtehitleri tarafından peygamberlerin ölümünden sonra vazedilir. Sonradan vazedilmiş olan bu kaideler zamanla kesinlik kazanmakta ve dinin esaslarından zannedilerek buna göre amel edilmektedir. Ve zannedilmektedir ki hakikat, ancak bu ahkâmıdır, bu ahkâmın dışında kalan her şey batıldır.

Hâlbuki zamanımızda değişmez bir hakikat zannedilen bu çeşit ahkâmın kabulü için ne kadar ihtilâf ve kavga çıktığını, bazen kanlar döküldüğünü ve bazen batılın bile kılıç ve devlet zoruyla kabul edildiğini tarih açıkça göstermektedir. Bu hususta tarih şahidimizdir. Meselâ, İslâm tarihinde birçok meseleler vardır ki başlangıçta büyük ihtilaflar doğurmuş ve uğruna kanlar

dökülmüştür. Neticede ağır basan taraf kazanmıştır. İşte Ehl-i Beyt meselesi, işte namaz ve oruç meselesi, Şiiilik ve Sünnilik meselesi.¹

Birbirini bozan mezhep ve tarikatların aslında ve *Kur'an*'da bir olması gerekirken, zamanla ayrılan yol ve erkân meseleleri kible, hac, vs. bütün bunlar anlayış farklarından, *Kur'an-ı Kerim*'i ve hadisleri tefsir tarzından ileri gelmiştir.

Bu sebeptendir ki bu ihtilafı meseleler hakkında söz edilirken tarihi olayları ve *Kur'an*'ın emirlerini dikkate almak gerekir. Birtakım dar görüşlü insanlar, bu peşin hükümlere kapılarak, memleketin öz ve hakiki evlatları Aleviler hakkında dedikodu çıkarıp, fesat ve ikilik tohumu ekmek istiyorlar. Onlar, Alevilerin de bir esasa dayandığından ve *Kur'an-ı Azimüşşan*'ın hikmetlerinden faydalanıp, ona göre hareket ve iman ettiklerinden bihaberdirler (s. 9).

Örneğin; Alevilerin namaz kılmadıkları, böylece delâlete düştükleri iddiasındadırlar. Mesele, hiç de öyle değildir. Aleviler de *Kur'an*'a ve Hazreti Muhammed'in emirlerine uymakta ve ona göre ibadet etmektedirler. Ayrılık sadece ibadetin uygulanma şeklindedir. Bunu ayeti kerimelerden aldığımız ilhamla ispat edebiliriz. Aleviler, Tanrı yolunda ve Hazreti Muhammed'in buyruklarına uyarak dinin bütün icaplarını yerine getirmektedirler. Bunu inkâr eden Hakk'tan gafiller, menfaatleri gereği gerçeği benimsemek istemiyorlar.

İşte ben fakiriniz, eski ve yeni tefsirlerden, tarih kitaplarından ve tarihi hadiselerden edindiğim bilgi ile Alevilerin ibadete niçin riya katmadıklarını açıklayarak, asırlarca gizli tutulmuş ve sır bilinmiş ibadete ait meselelerin temel içeriğini, mevcut basın ve fikir hürriyetine istinaden meydana koyacağım.

Açıklama benden, hakikatin takdiri okuyucularımın yüksek irfânlarındadır...

Hazreti Ali'nin de buyurduğu gibi: **“Bir hikmet ve hakikati bulmak, müminler için büyük bir ganimettir.”**

Çünkü 400 mebusun, Türkiye Büyük Millet Meclisinde 3 Mart 1924 tarihinde **“Hilâfetin Mahiyeti Hakikiyesi”** adı altında verdikleri kararda da açıkça

1 İslâm tarihindeki tefrikaların tarihsel süreçlerini analiz etmek için bakınız: Eşref Doğan ve Hasan Çelik (2014). **“Alevi Sünni Bütünleşmesinin Önündeki Engeller: Tarihsel Yanlış Algılamalar”**. Çorum: *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, ss.121-138.

belirtildiği gibi birtakım menfaat düşkünü dalkavuk ulemanın, Muaviye’yi **“Hâlifey-i Müslimin”** diye niteleyerek, dini esasları Muaviye taraftarlarının isteklerine göre değiştirdikleri sabittir (s. 10).

Halil Öztoprak’ın eserinde en çok yankı uyandıran ve ses getiren bölümlerden biride **“Kur’an’da Namaz”** başlıklı bölümdür. Bu bölümde merhum Öztoprak, ayet-i kerimelerin aslı ile Türkçe anlamlarını yazarak, namaz meselesinin başlangıçta nasıl olduğunu, sonradan nasıl bir şekil aldığı şü ifadelerle açıklamaktadır:

Bazı kimseler beş vakit namazın ve bu namazın bugün ki şeklinin Miraç’tan *Kur’an*’la birlikte geldiğini iddia etmektedirler. Ve Alevileri bu namazı kılmadıkları için dinsiz tanımakta; onların kestikleri yenmez, cenaze namazları kılınmaz demektedirler. Ve hatta bazıları Alevilerin katlinin vacip olduğuna inanmaktadırlar. Alevilerin ise inanışları şöyledir: Miraç Suresindeki namaz yalnız gecedir. Miraç namazı hakkında nazil olan İsrâ Suresinin 78. / 79. ayeti: ***Farz olan ibadete kalk. Gün aştıktan gecenin karanlıklarından Kur’an okuyarak şafak ağarınca kadar ibadet edersen, gece ve gündüz melekleri şehadet eder. Gece vaktinde uyanıp senin için farziyet ve faziletine ziyade olarak gece namazı kıl, ta ki Rabbin celle şane seni makamı mahmuda götüre.***

Miraç hakkında ikinci sure, Necm Suresidir. Bu surenin 8. ve 9. ayetlerinde yazar: ***Peygamber, asıl kendi suretiyle yakın gelip taallûk etti. Hatta Peygamber ile Hak-teâlâ’nın yakınlığı iki kavis miktarı belki daha yakın oldu. Allahü-teâlâ’nın, kulu Muhammed’e vahyettiğini Cebrail Aleyhisselam ona irsal etti.*** Necm Suresinin 62. ayeti: ***Allahü-teâlâ’ya secde edin, alçakgönüllülükle ibadet edin.***

İşte yukarıya aldığımız ayetlerden de anlaşıldığı üzere beş vakit namazın, *Kur’an*’la Miraç’tan geldiği sabit değildir: ***Aklı kâmil sahipleri Allahü-teâlâ’yı oturduğu ve kalktığı ve yattığı yerde daima zikrederler. Ve kalbinde düşünüp fikrederler.*** Müzemmil Suresi 1., 2. ve 3. Ayetler: ***Ey kilim bürümüş veyahut ey nübüvvet içinde olan nebi, gece kalk namaz kıl, meğer gecelerde az uyuyasın. Ol namaz ki gecenin yarısında yahut ondan az noksanla ol üçte biri olur.*** Müzemmil Suresi 6. ve 7. Ayetler: ***Gece saatinde ibadete kalkmakta eğer ki uyku ve rahatı terkle külfetli zahmetler var ise de kalp ve hatırın teşviştan döner yönün ibadet ve***

mihrap olması dil kalp ile birleşir. Kur'an okumanın zevki ve ihlâsın tamamı ve kâmilidir. Gündüzleri uzun uzadıya halkın işleriyle meşgul olursun. Gece ibadete yönelmen evlâdır. Suretül Nebe 9., 10. ve 11. Ayetleri: *Uykunuzu bedeninize aram (dinlenme) ve rahatınıza kuvvet, geceyi size libas kıldık. Yani zulmeti örtüp halvette istidadına göre ibadete yönelip devam ederseniz. Ve gündüzleri vakti maaş kıldık. Geçim ve kazanç için dolaşırsınız.* Müzemmil Suresi 20. ayet: *Ya Muhammed senin ashabından seninle beraber taife gecenin üçte birinden azına ve de yarısına ya da üç hissesine kaim olduğunuzu Tanrı-teâlâ bilir. Allah gece ve gündüzün saatini seçip sayar ve bilir ki gece üzerine farz olan ve olmayanın saatlerini seçemeyip zahmet çekersiniz. Binaenaleyh, Tanrı-teâlâ size ayağa kalkmayı terk edenle ve anı affe döndü, şimdi gecede size kolay olanı okuyun yani kolayınız kadar namaz kılın* (s.13-16).

Bu bölümü bitirirken namazla ilgili şu yorumu yapan Öztoprak, namazın bir ibadet olarak varlığının görmezden gelinemeyeceğini ancak “namazın 5 vakit oluşunun” sonradan uygulamaya konulan bir yorum olduğunu ifade etmektedir. Şöyle ki: *“Denildi ki önce tahcıt, yani gece namazı farz idi. Beş vakit namazla onun vücubü fesholdu. Yazılı ise de hiçbir ashabına rivayetine ve hadisi ve bevîye ve ayeti kerimeye dayanmayan bu rivayetin sahihsiz ve indi olduğundan vusukiyeti yoktur. Binaenaleyh beş vakit namaz bir ihtilafın halli için Abbasiler zamanında verilmiş bir içtimai ümmet kararıdır; kılanlara diyeceğimiz bir şey yok, kendilerine göre bu bir ibadet olabilir...”* (S. 16).

Namazın vaktine, gösterişten uzak ve gizlilik esasına göre kılınması gerektiğini ifade eden Halil Öztoprak, ayetlerden örnekler vererek şu açıklamalarda bulunmuştur:

Tur Suresinin sonuncu ayeti: *Gece namaz kıl, açık kılmadan sakla, yıldızlar batana kadar.* Bu ayetten de anlaşılacağı üzere sınır yıldız batıncaya kadardır. Araf Suresinin 205. ayeti: *Ya Muhammed! Allah'ı kalbinde gizli zikret.* Namazın Res'ülî Ekrem tarafından kılındığını *Mezhepler Tarihi*'de yazar. *Hikmeti Kur'an'a* ehil olanlara bu bir ilhamı azimdir ki ahir zaman Peygamber'imiz Hazreti Muhammed'in Miraç'ı nasıl ki Tanrı-teâlâ ile kendi arasında gece ve tenhadır; namaz kılan müminin ve müminatin niyaz ve namaz ve ibadetleri de aynı surette Hak-teâlâ ile sadece kendileri arasındadır. Bu müspet deliller şöyle dursun akıl ve mantığın kabulü de böyledir. Böyle olduğu

için Alevilerde ezanla halkı namaza davet etmek yoktur. Ancak arzusu olanlar kendiliğinden ibadete gidebilirler (s. 18).

“**Namazda Riya**” adlı bir başka bölümde ise *Kur’an-ı Mukaddes*’ten birçok ayet örneği sunan Öztoprak, burada gösteriş ve itibar elde edebilmek için yapılan ibadetin yanlışlığını detaylı olarak izah etmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır: **“Gündüz işini gücünü ve çoluk çocuğuna nafaka kazandıracak sanatını bırakıp, halka gösteriş maksadıyla camiye toplanıp ibadet edenler hakiki değildir. Bütün ibadetleri halkı kandırmak içindir. Ve cehennem azabı onlar içindir. Bundan da anlaşılıyor ki Cenâb-ı Allah, sevap derecelerini riya ve gösteriş ibadetinden sakınıp, kendi evlerinde halvette ibadet edenlere hak olarak vermiştir. Daha açık söylemek gerekirse, gündüzler ibadete değil, sanata, işe ve geçinmeye ayrılmıştır”** (s. 28).

Eserinin birleştirilen nüshasının ilk bölümünün ve aynı zamanda ilk adı ve kitabı da olan **“Kur’an’da Hikmet Tarihte Hakikat”** adlı eserinin muhtelif bölümlerini **Hac, Kible, Mescid ve Hz. Ali’nin Velâyeti** hakkındaki başlıklara ayıran yazar, burada Aleviliğin batnî ve tasavvufî yönüyle bu ibadet ve meselelere bakışını açıklamaktadır.

Tetkik ettiğimiz eserinin birleştirilen ikinci kitabının adı olan **Kur’an’da Hikmet İncil’de Hakikat** adlı eserini 22 Ekim 1951’de Maarif Vekâletinin izniyle bastırıldığını dile getiren Halil Öztoprak, bu eseri Başbakan Adnan Menderes’e de sunduklarını ve onun izniyle eserin Maarif Vekâletince basıldığı ifade etmektedir.

Kur’an’da Hikmet İncil’de Hakikat adlı eser ismiyle ön plana çıkan bir eser olmasının ötesinde içeriğindeki **Tevhid** anlayışıyla semavî dinlerin ve yaratılış nazarının **bir’liğine** vurgu yapan özel ifadeler ve açıklamalarla dolu bir eser. Eserinde; Hakk’ın ve hakikatin bir olduğunu, tüm peygamberlerin bu hakikate dayandıklarının, onlara saygı ve muhabbet duyulmasının *Kur’an*’la emir olduğunu vurgulayan Öztoprak, eserinin kaleme alınmasının ve içeriğinin neyi amaçladığını şu ifadelerle dile getirmektedir: **“O Allah’ın nurdan çırası olan semavi dört kitaba, yani Tevrat, Zebur, İncil ve Kur’an-ı Kerîm’e iman etmemizi Hak-teâlâ buyurmuştur. Bu buyruğu can kulağımızla dinleyip bir Tanrı’nın emri olan din birliğinde kalalım”** (s. 84). **“Cümle Peygamberler ahlâkı tavsiye ettikleri için bütün dinlerde ahlâk başta gelir. Din ahlâktır. Güzel ahlâkı olmayanın dinî çiplak kalır”** (s. 86).

Halil Öztoprak'ın eseri, konu başlıkları açısından oldukça zengindir. Genel olarak dinler tarihinden ve özel olarak da Aleviliğe ilişkin başlıklar belirleyen yazar, semavî dinlerin ve peygamberlerin ortak menkıbeleri ve topluma bıraktıkları öğretileri üzerinde durur. İslâmîyet'in bu dinleri tamamlayan son halka olduğunu ve ondan önceki dinleri ve peygamberleri kınamadığı ifade eder.

Merhum Öztoprak, eserinin son bölümünde **“4 hak mezhep vardır”** algısına çok sert şekilde karşı çıkar ve inanç bütünlüğüne değil de ayrılıklara sebebiyet yaratan mezhepleri ağır bir dille eleştirir ve görüşlerini şu şekilde dile getirir: **“Kur'an'ın emrine uymayıp da mesela İmam Azam kavlinde, bir elif kadar kan olsa abdest bozulur; İmam Şafi kavlinde, çizmeniz kan dolsa da abdest bozulmaz; Hanefî kavlinde, elin kadına dokunsa abdest bozulmaz; Şafi kavlinde ise bozulur. Hak mezhep budur diyenler mezheplerin birinin öbüründen ayrı inanışlarını araya sokup İslâm dünyasını birbirine düşürmekle menfaat temin eden yalancılar hakkında Kur'an-ı Kerîm birçok ayette uyarıda bulunur”** (227). **“Cümle peygamberler Hakk emrine bütün varı ile teslim olup, güzel ahlâk ile yaşamayı ve birbirlerine hizmet etmeyi Hakk'tan gelen emir olarak uyguladılar; onların mezhepleri ve ayrılmaları yoktu”** (s. 230).

Sonuç olarak ifade etmek gerekiyor ki Halil Öztoprak, Alevi toplumunun, toplumsal bilinç düzeyinin artması konusunda öncü bir rol üstlenmiş ve bunun için de bir ömür gayret göstermiştir. Arı ve akıcı bir dille kaleme aldığı eserini, sohbet havasında ve diyaloglar şeklinde kurgulayan Öztoprak, özellikle Alevi toplumuna atılan iftiraların aydınlığa kavuşmasına dönük bir tavırla hareket etmiştir. Böylece hem Aleviliğe atılan iftiralara cevap vermiş hem de Aleviliğin batını/tasavvufî yönünü bir bakıma gün yüzüne çıkarmıştır. Bu açıdan bakıldığında da Sayın Öztoprak'ın eseri bir savunma metni niteliği de taşımaktadır. Aleviliğin kolektif belleğinden izler taşıyan eserin, yayımlandığı dönem ve döneminde gördüğü zahmetler açısından da Alevilik araştırmaları arasında özel ve müstesna bir yere sahip olduğu kanısındayız. Halil Öztoprak'ın, Cumhuriyetin ilk yarıyılına denk düşen zorlu bir dönemde bu eseri kaleme alması Alevilik araştırmalarının da görünür olmasına büyük katkılar sunmuştur. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü'nün ilk baskısını 1918'de yaptığı *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eserine müteakip, Baha Said Bey'in, Sadettin Nüzhet Ergun'un, Cemal Bardakçı'nın ve Mehmet Şerif Fırat'ın ardından bu alandaki çalışmaların kesintiye uğramadan devam etmesini sağlayan Halil Öztoprak, yolu Alevilikle kesişen herkesin istifade etmesi gereken bir kaynak eser bırakmıştır.